

Titkok és tanúk

Minden magyar könyvespolcon sorakozik néhány Szilvási Lajos-kötet. Az egyik legolvasottabb magyar íróról még annak is van véleménye, aki soha egyetlen könyvét sem vette a kezébe. Szilvási meghatározó irodalmi alakja volt egy korszaknak, neve beégett a köztudatba. Kis példány-számban megjelent korai köteteit máig keresik a gyűjtők. Néha csillagászati összegekért cserélnek gazdát egészen rongyos példányok. Az emlékezet bélyege mégsem mindig hízelgő. Ritkán emlegetik az írot Szilvási Lajosként, leggyakrabban a Berkesi–Szilvási fordulattal találkozhatunk. A közkeletű felfogás szerint ők ketten voltak a Kádár-kor lektűrkirályai.

Nem véletlen a Berkesi-párhuzam. Bár Szilvási szem-szögéből nézve talán mégsem egészen méltányos. Berkesi András, a katonai elhárítóból lett krimiíró tényleg királynak érezhette magát. Elhalmozták kitüntetésekkel, és kényelmes „sportállásokban” írhatta népszerű kalandregényeit. Az újságíróként induló Szilvási ezzel szemben élete végéig robotos olvasószerkesztője volt marginális lapoknak, s 1956-os szerepvállalását követően még örülhetett, hogy mások kéziratait javíthatta. Regényei szabadidős tevékenység termékei, ahogy utolsó interjúja egyikében

mondta, „hobby alkotások”. Szilvási népszerűségéhez sohasem társultak hivatalos ceremóniák, alakját nem övezte írófejedelmi sallang, megbecsültsége inkább Robin Hood társadalmi elismertségéhez volt hasonlatos.

Regényes életének értékes dokumentumai a megfigyelését végző titkos ügynökök jelentései. Az íróat többen is követték, közülük Dávid és Szemes fedőnevét, személyét és jelentéseit ismerjük. De a tartótiszti széljegyzetekből kitűnik, hogy esetenként a vizsgálati osztály más „forrásai” is megerősítették az operatív információkat. A pártállam Szilvási iránti kitüntetett figyelme 1956 októberi tevékenységével függött össze. Az még hagyján, hogy a lázas napokban a Nagy Imre miniszterelnök szócsövének számító *Igazság* vezető riportere volt. Írásaival, fellépésével egyébként az ügynököket is lenyűgözte. Jelentéseiből kicseng a tisztelet hangja. De azt már nehezebben nyelte le a kádári hatalom, hogy Szilvási „mentőtanúnak” jelentkezett az *Igazság* főszerkesztőjének 1957-es perében. A vádlott így is megjárta a siralomházat, de Szilvási bátor tanúskodására felfigyelt a nyugati sajtó, s a tiltakozások nyomán életfogytiglanra enyhült a halálos ítélet.

Propagandának tűnhet manapság a felületes szemlélő számára a hatvanas–hetvenes években született „mai tárgyú” Szilvási-regények sora. Miközben a sokat emlegetett három T-ből, a támogatott, túrt és tiltott kategóriából talán a középső illet legjobban Szilvásira. Folyamatosan pellengérré állították a kritikusok, kispolgári és álszocialista billogot sütve az életműre. Az olvasók ellen-

ben sorban álltak a köteteiért. Ilyen mértékű érdeklődést, ilyen hosszú időn át tartó lelkesedést nem lehetett volna központilag vezényelni. Egyik kritikusa egy őszinte pillanatában egyszer azt is bevallotta, hogy a műbíráló tárgyúlag szolgáló friss Szilvási-regényből csak a kiadó segítségével tudott nagy nehezen egyetlen példányt szerezni, mert a könyvet annyira elkapták, hogy másodpéldány már protekcióval sem került volna.

A sikerszéria témaválasztásaiban ludas a pályatárs és jó barát Solymár József. Ő javasolta Lajosnak, hogy az alig létező antifasiszta ellenállásról szőtt történetek helyett meséljen inkább tágas baráti körének egy-egy tagjáról. Így született a könyvlegendává lett *Albérlet a Síp utcában*, majd a többi jellegzetes Szilvási-történet. A Síp utcai albérlet olyannyira nem fikció, hogy ha elzarándokolunk a Belső-Erzsébetvárosban lévő utcába, a 24. szám alatt az első emeleten máig megtalálhatjuk a kicsiny szobát. Hősei is hús-vér emberek, gyakran jól azonosítható figurák. Solymár hírlapíróként tűnik fel a regényekben, míg orvos szereplőinek mintája egy másik barát, dr. Brasch Zoltán patológus.

Évtizedekig együtt kezdték a napot ők hárman. Dr. Brasch, Solymár és Szilvási. Rendesen legurítottak egy-két felest, s közben kitárgyalták a politika napi állását. Majd ment mindenki a maga dolgára. A reggeli beszélgetések során Szilvási Lajost főként az érdekelte, hogy meddig lehet éppen elmenni, mi az a mondat, amit még le lehet írni. Barátai úgy emlékeznek Lajosra, hogy szor-

dínóban (mérsékelt hangnemben) kritizálta a rendszert. Mint egykori népi kollégista, kommunistaként kezdte, később ugyan kizárták a pártból, de végig megőrizte baloldaliságát, s egészen a nyolcvanas évekig hitt abban, hogy a szocializmus megreformálható. Solymár szerint A kis herceg és Don Quijote alakja egyaránt illik Szilvási Lajosra, aki csodálkozó, tiszta emberként kezdte és búsképű lovagként végezte.

Szerencsés és szerencsétlen véletlenek sorozata formálta íróvá Szilvásit. Szülei szegények voltak, nehéz fizikai munkával keresték meg mindennapi kenyerüket. Már az is csodaszámba ment, hogy a „kis Szilvási” egyáltalán gimnáziumba mehetett. A családnak erre nem tellett volna, de a tehetségét felfedező, haldokló tanító végrendeletében azt kérte barátaitól, hogy amit koszorúra és sírvirágra költenének, abból fizessék ki tanítványa beiratkozási költségeit. Jó korban érte a tiszavirág életű népi kollégiumi mozgalom, ami kinyitotta a szemét a világra. Kevésen múltott, hogy nem lett belőle katonatiszt, a szíve miatt kiszuperálták a tiszti iskoláról. Újságíróként folytatta, de szerencsére nem sikerült beilleszkednie a pártsajtóba. Miként az is sorszerű, hogy 1956-ban itthon maradt, amikor oly sokan világgá mentek.

Mi mást tehetett volna egy jó tollú, tehetséges riporter a vasfüggönyön innen, ha bezárulnak előtte a sajtóház kapui? Nemzedéke választásait, úttévesztéseit rajzolta meg áttetsző fikciókká stilizált életrajzi regényeiben. Gyak-

ran barátait, egykori diáktársait ábrázolta, de mindenkit előléptetett: a káplánból plébánost faragott, a beosztott doktorból főorvost. Hétköznapi, becsületes embereket emelt piederasztálra, míg az akkori magas rangúak, a gyári igazgatók és a minisztériumi fejesek nála mindig negatív figurák lettek.

A rendszerváltás, melyet csak „gatyaváltásnak” nevezett, már egy történelmi regényciklus írása közben érte a nyolcvanas évek közepén „megcsömörlött”, a fennálló „javíthatatlannak” látó Szilvásit. A *Jegenyék*-sorozattal a XIX. századi betyárvilágtól az 1989-es nagy rablásig akart eljutni, hogy megmutassa, mi folyik Kelet-Közép-Európában. Fájdalmasan élte meg, hogy a jórészt korosztálya által újjáépített országot néhány esztendő alatt széthordták a régi elvtársak és az új üzletemberek. A hét kötetesre tervezett *Jegenyék*-sorozat azonban a poszthumusz negyedik kötetével örökre megszakadt.

A 10 milliónál több példányban elkelt Szilvási-regények szakmai értékelésével máig adós az irodalomtörténet. Kritikusai jórészt ideológiai alapon közelítettek hozzá, s közelítenek ma is, néha szinte kérkedve hiányos tárgyismeretükkel. Aligha jelent vigaszt, hogy a megelőző korszak, vagyis a két világháború közti időszak lektűrírói is hasonlóan elhanyagoltak. Márpedig ekkora olvasótábor megérdemelné a tudós figyelmet is. Egy időben annyian olvastak Szilvásit, hogy a regényei nem csupán kötelező kőrnek számítottak, de a mondatai nyil-

vánvalóan beépültek nyelvünkbe, s hőseinek életvitele a mindennapok mintájául szolgált. Legalább egy nemzedék, de inkább kettő, Szilvásitól tanult szeretni, élni és persze, inni is.

Titkos jelentések, baráti emlékek, családi beszámolók – köztük az író özvegye, Szilvási Krisztina személyes közlései – kínáltak mozaikdarabokat a Szilvási-portréhoz. Meg a könyörtelen kritikák és a mindenre elszánt gyűjtők sztorijai. Néhol maga az író is „segített”, egyik-másik regényében bepillantást engedve a szülői házba, vagy épp gyermekévei, ifjúkora emlékei közé. De a kilencvenes években készített életpálya-interjúk, születésnap-i számvetések és önéletrajzok is értékes adalékokkal szolgáltak.

Szilvási anélkül kopott ki a lexikonokból, hogy valaha is méltó helyet kapott volna bennük. A hivatalosság rendszerváltáson onnan és túl sem törődött, törődik életművével. A rajongók számára kultikus helynek számító Síp utcában is barátai és tisztelői állítottak emléktáblát, mely 1997 óta hirdeti, hogy e házban élt és alkotott az ötvenes években Szilvási Lajos író.